

РЕЄСТРАЦІЯ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ГРОМАД НА ВІННИЧИНІ В 20-Х РР. ХХ СТ. ЯК ПРОЯВ АНТИКАТОЛИЦЬКОГО ВЕКТОРА РАДЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

В даній статті автор, на основі архівної джерельної бази, досліджує антикатолицький характер радянської релігійної політики в сфері державної реєстрації римо-католицьких громад Вінниччини зазначеного періоду. Аналізуються документи і матеріали радянських державних установ, що здійснювали реєстрацію релігійних громад. Автор стверджує, що реєстрація римо-католицьких громад, що здійснювалась радянською владою впродовж 20 рр. ХХ ст., мала антирелігійний характер, будучи формою жорсткого контролю над суспільною свідомістю.

Ключові слова: Римо-католицька церква, реєстрація, релігійна громада, костел, конфесія, радянська релігійна політика.

З моменту встановлення радянської влади в Україні становище Римо-католицької церкви вкрай погіршилось. Оскільки, дана конфесія перетворилась в політичного ворога, владні структури за допомогою відповідної правової бази розпочали масштабну боротьбу проти її духовенства та віруючих. Одним із способів такої антикатолицької політики стала процедура державної реєстрації римо-католицьких громад. В даному контексті важливу увагу заслуговують архівні документи і матеріали, що стосуються радянських установ, які здійснювали реєстрацію римо-католицьких громад Вінниччини в 20-х рр. ХХ століття.

Метою означеного дослідження є визначення антикатолицького вектора радянської релігійної політики в 1920-х рр. на Вінниччині через процедуру державної реєстрації римо-католицьких громад.

Проблема вивчення реєстраційних документів римо-католицьких релігійних громад 1920-х рр. недостатньо висвітлена в українській історіографії. За такими матеріалами діловодства владних структур Вінниччини окремі аспекти діяльності РКЦ досліджував лише В. Росовський [1].

Джерельну базу даного дослідження складають документи фонду Р-196 Державного архіву Вінницької області (ДАВО), а саме реєстраційні справи по Вінницькому окружному адміністративному відділі Вінницького окружного виконавчого комітету Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів м. Вінниці.

В січні 1919 р. робітничо-селянський уряд України, очолюваний Х. Раковським, прийняв Декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» [2], який по суті був аналогічним Декрету Ради Народних Комісарів РСФСР «Про свободу совісті, церковних і релігійних об'єднань або про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» 1918 р., який позбавляв церкву права юридичної особи (п.12) [3].

Юридична особа визначалась Цивільним кодексом УСРР 1922 р. (ст. 13) як об'єднання, організація, що може набувати майнових, зобов'язальних та інших прав [4]. Адміністративний кодекс УСРР 1927 р. дозволяв створення релігійних громад, які не могли розпочинати свою діяльність без попередньої реєстрації, не мали права юридичної особи та були позбавленні будь-яких привілеїв та субсидій від державних установ та підприємств [5].

Римо-католицькі громади Вінниччини, були також позбавлені цих прав. Декретом від 22 січня 1919 р. (п. 11) всі окремо існуючі католицькі релігійні громади мали існувати лише як приватні товариства та спілки [2]. Для реалізації даного декрету створювались відповідні владні структури на зразок комісаріатів, комітетів, рад та комісій.

Контроль над всіма проявами суспільної думки здійснювали спеціалізовані державні органи, такі як Народний комісаріат юстиції (НКЮ), Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС), Державне політичне управління (ДПУ). Функції такого контролю найбільш універсально виконували адміністративні підвідділи райвиконкомів, відділи управління та адміністративні відділи губернських і окружних виконкомів рад, які, перебуваючи в безпосередній підлеглості до радянського керівництва, виконували постанови Наркомату внутрішніх справ. Для всебічного контролю над релігійним життям в Україні цим адміністративним органам і було доручено формування реєстраційних документів, що були розгорнутими наглядовими справами щодо римо-католицьких громад. Облік релігійних громад

РКЦ здійснювався з моменту встановлення в Україні радянської влади, проте, їх реєстрація розпочалась лише на початку 1920-х рр. Для цього були організовані губернські та повітові ліквідаційні комісії (ліквідкоми) та підвідділи з відокремлення церкви від держави, які створювались у складі губернських і повітових відділів юстиції. З 1922 р. вони діяли в складі відділів управління [6], а з 1923 р. - в складі адміністративних відділів губернських і окружних виконкомів. Реєстрацію або перереєстрацію римо-католицьких релігійних громад здійснювали центральна та губернські міжвідомчі комісії в справах неприбуткових товариств і спілок (МКОСО), що діяли при відділах управління губвиконкомів. Після проведення адміністративної реформи в 1925 р. губернські реєстраційні органи замінювали окружні, що вели свою діяльність при адміністративних відділах окрвиконкомів.

Згідно з постановою ВЦВК від 12 червня 1922 р., а згодом постановою ВУЦК від 1 листопада 1922 р. римо-католицькі громади не могли вести свою діяльність без попередньої реєстрації в вищезгаданих органах влади. Дані постанови фактично узаконювали переслідування незареєстрованих римо-католицьких громад, в тому числі духовенства та прихожан. Матеріали реєстрації релігійних громад складались з чітко визначеного переліку документів, до яких входили: заява (3 примірники); статут (5 примірників); протокол загальних зборів (3 примірники); список засновників (фундаторів) (3 примірники); списки виконавчого органу (3 примірники); список служителів культу (3 примірники); список всіх членів релігійної громади (3 примірники). Даний перелік документів є традиційний для всіх реєстраційних справ.

Для релігійних товариств Вінниччини до кінця 1922 р. не існувало чітких вимог, щодо їх утворення та подальшого існування. Щоб зареєструвати Римо-католицьку релігійну громаду необхідно було 20 осіб, які підписувались «фундаторами» даної громади. З середини липня 1923 р. для реєстрації необхідно було вже 50 чоловік, які й подавали підписану ними заяву про реєстрацію [7, арк. 16, 16зв, 17, 17зв]. Список «п'ятидесятки» релігійної громади містив: ПІБ особи-засновника, вік, місце проживання та адресу, соціальний та майновий стан, суспільне і службове становище, час приєднання до релігійного культу та підпис [8, арк. 11]. Зареєстрованими мали бути всі особи, причетні до того чи іншого костелу з зазначенням усіх вищезгаданих відомостей. Засновником римо-католицької релігійної громади міг бути кожен, хто на момент реєстрації досяг вісімнадцятирічного віку. Особи, які ставали засновниками римо-католицької громади мали представити в відповідні органи влади разом з оплаченою заявою протокол установчих зборів громади [8, арк. 10].

Разом зі списком засновників релігійної громади подавався також її статут, за реєстрацію якого сплачувався гербовий збір. Так, наприклад, релігійна громада римо-католиків м. Красного сплатила гербовий збір в розмірі 2 крб і канцелярський збір 5 коп. для реєстрації «типового статуту» релігійної громади [9, арк. 2]. «Типовий статут» релігійних общин був розроблений адмінвідділом НКВС в 1923 р. для уніфікованого формування релігійними громадами своїх статутів. Статут Вінницької римо-католицької релігійної общини мав таку типову структуру: 1) завдання громади; 2) склад громади; 3) кошти громади; 4) управління справами громади; 5) порядок зміни статуту громади; 6) порядок закриття громади [10, арк. 4]. За статутом, з метою об'єднання громадян римо-католицького віросповідання, релігійна община могла: здійснювати молитовні зібрання; розпоряджатися майном, отриманим згідно з договором від місцевих органів влади; укладати угоди приватно-правового характеру, пов'язані з управлінням культовим майном; брати участь в з'їздах релігійних общин; призначати священників для здійснення релігійних обрядів. Водночас, релігійна община не могла володіти і користуватися будь-яким рухомим та нерухомим майном, крім призначеного для потреб культу. Зарахування до членів общини статут пропонував здійснювати відкритим голосуванням на загальному зібранні громади. Вибуття з громади здійснювалось за особистою заявою або спільним рішенням двох третин від загальної кількості релігійної общини. Списки членів громади щорічно надсилались в Відділ Управління Губвиконкому. Окремим членам громади або її уповноваженим дозволялось збирати добровільні пожертвування для покриття необхідних витрат. Всі питання общини мали вирішуватись відкритим голосуванням на загальних зібраннях [10, арк. 4]. Римо-католицька релігійна громада не користувалась правом юридичної особи. Також вона не мала права здійснювати релігійні обряди хрещення, похоронів та вінчань без попередньої їх реєстрації в органах радянської влади. Для здійснення загальних зібрань громади також необхідно було отримати дозвіл. Яскравим прикладом є дозвіл адмінвідділу Вороновицького райвиконкому на скликання зборів римо-католицької релігійної

.....
громади при Михайлівському костьолі 23 червня 1929 р. для вирішення питання щодо перевиборів уповноваженого релігійної громади [11, арк. 74]. Молитовні зібрання статутом заборонялось здійснювати в нічний час, тобто, з 00:00 до 7:00, крім Пасхи, Різдва і Нового року. Крім власної волі релігійна громада закривалась за розпорядженням губернських та окружних виконкомів або в результаті арешту членів релігійної общини з конфіскацією всього майна [10, арк. 4зв].

Католицькі релігійні громади зобов'язувались вести свою діяльність відповідно до уніфікованих статутів. У підписці засновники громади мали показати розуміння своєї відповідальності за можливі протиправні дії. Згідно з підпискою засновників Вінницької римо-католицької релігійної громади, вони (засновники) зобов'язувались вести свою діяльність в межах затвердженого статуту і методами, що не суперечать Конституції УСРР та її законам. Члени громади мали надавати відділам управління будь-які відомості, зокрема регулярно повідомляти про склад органів управління, що займаються справами товариства з точним зазначенням місця проживання їх членів. Уповноваженні відділів управління чи НКВС могли безперешкодно бути присутніми на всіх загальних зібраннях релігійної організації, ознайомлюватись, а отже контролювати будь-які справи громади, пов'язані з грошовими чи господарськими операціями [10, арк. 31].

В реєстраційних документах зберігаються детальні описи майна костелів, що здійснювались владними структурами в ході інвентаризації. Прикладом є описи костелів релігійних громад м. Гнівані [12, арк. 7, 7зв, 8] та м. Липовця [13, арк. 1]. За підрахунками автора вартість культового майна костелів по чотирнадцятьох районах Вінницької округи на 1927 р. склала 78259 крб. 82 коп. Тому, логічно, що радянська влада складала ці описи з метою визначення приблизної вартості костельного майна для його подальшої ревізії. Не менш важливими є піврічні фінансові звіти, які подавались релігійною громадою на вимогу адміністративних органів. Звіти формувались в вигляді таблиці з прибутками і витратами. В прибутках зазначались суми добровільних пожертвувань та тарілкових зборів. В витратах фіксувались суми за освітлення (електрика, свічки, керосин), ремонтні роботи, утримання костельної служби (музика, спів), різноманітні витрати (прання, канцелярія, прибирання, олія, вино, пригощання людей на свята), державні податки, зокрема оплата за оренду земельної ділянки. Так, в одній зі справ прибутку релігійної громади м. Пикова за 1927 р. склав 437крб. 67 коп., а витрати – 257 крб. 21 коп. [14, арк. 70 зв]. Дохід релігійної громади с. Браїлова склав 1479 крб. 55 коп., а витрати 1474 крб. 95 коп. [15, арк. 46]. Збір даної інформації здійснювався з метою контролю над використанням молитовних будинків громадою, та речами, що знаходились в них, відповідно до складених договорів. Без укладення таких договорів з органами місцевої влади віруючі не могли отримати костел в своє розпорядження. Перелік інших обов'язків членів громади міститься в таких «договорах», які займають чільне місце серед матеріалів реєстрації. Згідно з договором від 26 серпня 1922 по 26 лютого 1923 р. римо-католицька громада при Костелі Капуцинів м. Вінниці за оренду молитовного будинку заплатила 137 крб. 50 коп. [10, арк. 40]. За «грошовою відвітністю» римо-католицької релігійної громади м. Хмільника з 1 січня 1927 по 31 грудня 1928 р. було виплачено орендну плату за молитовний будинок в розмірі 31 крб. 40 коп. [16, арк. 1].

Обов'язково всі реєстраційні справи закінчуються підписками про призначення завідувачів громади. Наприклад, Бродзінський Йосип Феліксович, уповноважений римо-католицької громади Тиврова, вибраний для завідування справами релігійної громади на загальному зібранні, яке відбулось 16 жовтня 1924 р. за участі 60 членів [17, арк. 17].

Результатом виконання всіх вимог щодо реєстрації, було створення релігійної громади, яка вносилась до загального переліку. Станом на кінець січня 1924 р. в Вінниці було 8 римо-католицьких громад, в Проскурові – 11, Тульчині – 9, Могилеві – 15, Гайсині – 3 [18, арк. 223].

Згідно зі звітом Вінницького відділу культів на 1927 р. облік римо-католицьких релігійних громад було майже завершено [19, арк. 8]. Проте, вже на початку 30-х рр. спостерігається тенденція посилення владного тиску на релігійні громади. В службових записках 1930 р. інспекторів відділу культів Вінницького окружного виконавчого комітету до районних відділень спостерігається невдоволення владними структурами процесом знаходження справ римо-католицьких громад. В них зазначались римо-католицькі костели, які нібито зовсім не надіслали матеріалів щодо реєстрації своїх громад, а саме: каплиця в с. Ситківці [20, арк. 4], костели в Констянтинові, Терешполі [20, арк. 4], Вахнівці, Соболівці-Сиваківцях [20, арк. 27],

Старому Пикові, Яневі [20, арк. 30], Ярошівці [20, арк. 31], Ворошилівці, Вітаво-Гнівани, Красному [20, арк. 32], Жмеринці, Браїлові [20, арк. 36], Іллінцях [20, арк. 38]. Уповноважені цих громад згідно Адміністративного кодексу (п.72.) та наказу ОВК №1 від 03.01.1930 штрафувались, а всі костели опечатувались і закривались.

Таким чином, реєстраційні документи римо-католицьких громад 20-х рр. ХХ ст. свідчать про безправне становище Римо-католицької церкви на Вінниччині. Державна реєстрація римо-католицьких релігійних громад здійснювалась з метою встановлення радянською владою жорсткого контролю над церковним життям віруючих, про що свідчить практика формування наглядових справ на всі релігійні організації. Антикатолицький характер такої політики підтверджується наявністю в реєстраційних справах ґрунтового матеріалу, що містив всю потрібну інформацію про становище тієї чи іншої римо-католицької громади, а саме: імена, вік, соціальний та майновий стан членів громади, а також адреси їх місць проживання. Ці детальні відомості були зручним знаряддям радянської влади при здійсненні нею антикатолицьких заходів, а система зобов'язань, які католики змушені були виконувати (угоди про оренду молитовних будинків), щоб зареєструвати і зберегти свою громаду, була жорсткою формою радянського контролю над людською суспільною свідомістю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Rosowski W. Dzieje rzymskokatolickiej diecezji kamienieckiej w latach 1918-1941 / W. Rosowski. – Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2008. – 322 s.
2. Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 22 січня 1919 р. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 2 (21). – 2003. – С. 49-50.
3. Об отделении церкви от государства. Декрет СНК РСФСР от 23 января 1918 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: drevo-info.ru/articles/15402.html.
4. Цивільний кодекс УСРР 1922 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: drive.google.com/file/d/0B4Jol7u6WEiLZTQxcODJIR00/edit?pli=1.
5. Адміністративний кодекс УСРР 1927 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP270014.html.
6. Про передачу Відділу по відокремленню церкви від держави та його місцевих органів з НКЮ до НКВС. Постанова ВУЦВК від 6 вересня 1922 р. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 1/2 (24/25). – 2005. – С. 46-47.
7. Державний архів Вінницької області (далі–ДАВО), ф. Р-196, оп. 1, спр. 2634. – 62 арк.
8. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 598. – 14 арк.
9. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 488. – 22 арк.
10. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 104. – 52 арк.
11. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 2409. – 103 арк.
12. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 1529. – 166 арк.
13. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 2600. – 24 арк.
14. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 2653. – 91 арк.
15. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 2469. – 74 арк.
16. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 3082. – 54 арк.
17. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 231. – 18 арк.
18. ДАВО, ф. Р-254, оп. 1, спр. 188. – 223 арк.
19. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 1390. – 63 арк.
20. ДАВО, ф. Р-196, оп. 1, спр. 3332. – 43 арк.

Андрущак Р.И. РЕГИСТРАЦИЯ РИМО-КАТОЛИЧЕСКИХ ОБЩИН НА ВИННИЧЧИНЕ В 20-Х ГГ. ХХ В. КАК ПРОЯВЛЕНИЕ АНТИКАТОЛИЦКОГО ВЕКТОРА СОВЕТСКОЙ РЕЛИГИОЗНОЙ ПОЛИТИКИ

В данной статье автор, на основании архивной источниковой базы, исследует антикатолический характер советской религиозной политики в сфере государственной регистрации римско-католических общин на Винниччине указанного периода. Анализируются документы и материалы советских государственных учреждений, осуществлявших регистрацию религиозных общин. Автор утверждает, что регистрация римско-католических общин, которая осуществлялась советской властью на протяжении 20 гг. ХХ в., имела антирелигиозный характер, являясь формой жесткого контроля над общественным сознанием.

Ключевые слова: Римо-католическая церковь, регистрация, религиозная община, костел, конфессия, советская религиозная политика.

Andrushchak R.I. REGISTRATION OF ROMAN CATHOLIC COMMUNITIES IN VINNYTSYA REGION IN THE 20S OF THE TWENTIETH CENTURY AS A MANIFESTATION OF ANTI-CATHOLIC VECTOR OF SOVIET RELIGIOUS POLICY

The article examines archival sources and investigates anti-Catholic character of Soviet religious policy in state registration of the Roman Catholic communities of Vinnitsa region. Much attention is given to analysis of documents and materials of the Soviet government agencies that registered religious communities. The author argues that registration of the Roman Catholic communities in the 20s of the XX century had anti-religious character and was a severe form of control over the human mind.

Key words: The Roman Catholic Church, registration, religious community, church, confession, soviet religious policy.

УДК 94 (477) «19»

О.П. Мурашова

**ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ
У 1920 – 1930 -Х РР.**

У статті досліджуються основні напрямки діяльності радянського керівництва в галузі медичного обслуговування населення України. Висвітлено головні закономірності становлення та функціонування системи охорони здоров'я, особливості надання медичної допомоги різним групам населення. Розглядаються питання створення державних структур щодо забезпечення медичного обслуговування. Показано важливі позитивні та негативні аспекти у процесі розвитку даної сфери соціальної політики радянської влади.

Ключові слова: охорона здоров'я, медичне обслуговування, більшовики, нова економічна політика, охорона материнства та дитинства, робітничка медицина, Народний комісаріат охорони здоров'я, страхова медицина

Процес розбудови та утвердження демократичної національної держави залежить від проведення її керівництвом ефективної соціальної політики, одним із завдань якої є забезпечення належних санітарно-побутових умов життя, а також охорони здоров'я населення. Врахування історичного досвіду має суттєве значення для вироблення концептуальних підходів щодо формування нової якісної системи медичного обслуговування в Україні на сучасному етапі, що потребує модернізації.

Актуальність теми зумовлена відсутністю комплексних досліджень з даної проблематики, оскільки увага істориків здебільшого приділялася політичним, економічним, культурним питанням у зазначений період. Комплексний аналіз основних закономірностей формування, розвитку, визначення головних досягнень та прорахунків політики радянської влади у даній сфері дозволяє ґрунтовно вивчати новітню історію України у міжвоєнний період, зокрема утвердження та діяльність більшовицької влади в нашій державі.

Метою публікації є комплексний та об'єктивний аналіз формування та розвитку радянської системи охорони здоров'я, визначення основних закономірностей її становлення та розвитку, виділення головних здобутків та недоліків у забезпеченні функціонування медичної сфери.

Дана проблематика частково привертала увагу істориків. Ще наприкінці 1920-х рр. науковці робили перші спроби аналізувати процес становлення системи охорони здоров'я в новоутвореній державі. Під тиском обставин того часу вчені дотримувалися принципу партійності та класового підходу. Значна кількість досліджень з даної проблеми з'явилася в 1930-х - 80-х рр. ХХ століття. Незважаючи на значний інтерес до цієї теми, роботи даного періоду характеризувалися однобічним підходом та ідеологічною спрямованістю. Із проголошенням незалежності України виникли нові погляди на проблему. Розвиток охорони здоров'я в Україні в період непу досліджувала Ткаченко І.В., яка охарактеризувала санітарний стан, особливості надання медичної допомоги населенню, розвиток лікувально-профілактичної роботи. Вагомий внесок у вивченні даної проблематики здійснила Адамська І.Г. Особливості розвитку медичного обслуговування в регіонах знайшли своє висвітлення в роботах Барабаша Ю.В. та Демочко Г.Л. Окремі аспекти даної теми в контексті вивчення повсякденного життя робітників відображені в монографії Мовчан О.М.